

1.01
Prejeto 6. 6. 2000

UDK 929 Čok I. M.: 351.746.1"1943/1944"

Dušan Biber*

Dr. Ivan Marija Čok kot uslužbenec OSS

IZVLEČEK

Predsednik odbora Jugoslovanov v Italiji, dr. Ivan Marija Čok (1886-1948), tržaški odvetnik in politik, je že pred napadom Osi na Jugoslavijo sodeloval z jugoslovansko in britansko obveščevalno službo, v letih 1943-1944 pa še z ameriško vojaško obveščevalno službo OSS (Office of Strategic Services) kot njen uslužbenec v oddelku za posebne operacije in nato v tajni obveščevalni službi. Napisal je vrsto političnih analitičnih poročil o dogajanjih v okupirani Jugoslaviji, političnih osebnostih ter se zavzemal za čim tesnejšo povezavo OSS z organizacijo svojih rojakov v enotah kraljevske jugoslovanske vojske na Bližnjem vzhodu. V začetku leta 1944 jih je pozval naj se pridružijo Titovim partizanom. Po britanskih pritožbah je sporazumno razdrl delovno razmerje z OSS.

Ključne besede: druga svetovna vojna, antifašizem, obveščevalna služba, meddržavni odnosi, Ivan Marija Čok

ABSTRACT

DR IVAN MARIJA ČOK AS THE OSS EMPLOYEE

Dr. Ivan Marija Čok (1886-1948), a lawyer and politician from Trieste, was President of the Yugoslav Committee in Italy. He had worked for the Yugoslav and the British intelligence services even before the Axis attacked Yugoslavia. In 1943 and 1944, he was also employed by the American intelligence service (Office of Strategic Services), at first in the Special Operations Department and, after that, in the Secret Intelligence Service. He wrote a series of political analyses reporting on the occupied Yugoslavia and political figures, and strove to establish close links between the OSS and his compatriots in the Royal Yugoslav Army in the Near East. At the beginning of 1944 he invited them to join Tito's partisans. After complaints had been made against him by the British, he agreed to terminate his working relation with the OSS.

Key words: Second World War, Anti-fascism, Intelligence service, international relations, Ivan Marija Čok

* Dr., znanstveni svetnik v pokoju, SI-1000 Ljubljana, Celovška cesta 263

"Eden izmed izjemno zanimivih posameznikov, ki se je povezal z jugoslovanskim oddelkom, je bil dr. Ivan Marija Čok, ugledni Jugoslovani s široko razpredenimi zvezami z jugoslovansko begunsko vlado in z drugimi vodilnimi Jugoslovani in zato še posebej zaželen kot človek za stike in svetovalec. Sprva ga je rekrutiral major Huot za delo v oddelku za posebne operacije, vendar je zanj izgubil sleherno zanimanje že 11. avgusta 1943.

Dr. Čok je prispel v Kairo 24. septembra 1943 in se predstavil kot jugoslovanski državljani zasebnik. V urad je le občasno prihajal na obisk. Napisal je nekaj zanimivih poročil o jugoslovanskem položaju, kazalo pa je, da večino svojega časa porablja za razmišljanje in odločitve, ali naj se pridruži ali ne jugoslovanski begunski vladi. Vse preveč dejavno se je zanimal za jugoslovansko politiko in eden ali dva njegova objavljena članka in brošura sta povzročila znatno zadrego za OSS ME (Office of Strategic Services, Middle East).¹ Razkrilo se je tudi, da prejema 125 funtov mesečno od jugoslovanske vlade, dejstvo, ki ni bilo znano vse dokler ni kapetan Kobal o tem poročal v svojem pregledu odnosov OSS z dr. Čokom, predloženem komodoru McBaineu 5. februarja.

Posledično zaradi teh dejavnosti in skoraj povsem prekinjenih odnosov z jugoslovansko vlado sta se oddelek za tajno obveščevalno službo in dr. Čok v februarju 1944 odločila za razhod. Ločitev je bila prijateljska in na pobudo dr. Čoka samega pravo olajšanje v precej neprijetnem položaju. Ob odhodu je ponudil, da OSS vrne, brž ko bo zmožel, denar, ki ga je prejel, saj v nasprotju s svojimi prvotnimi pričakovanji ni mogel za nas storiti ničesar koristnega."

Tako je zapisano v osnutku zgodovine urada ameriške vojaške obveščevalne službe (Office of Strategic Services) na Bližnjem vzhodu v Kairu.²

Viri, uporabljeni za omenjeni odlomek iz osnutka zgodovine OSS v Kairu, pa so ohranjeni v arhivskem fondu urada OSS v Bariju, v oddelku za tajno obveščevalno službo.³ Whitney Shepardson, direktor tajne obveščevalne službe OSS, je 28. januarja 1944 zahteval podrobnejše informacije o dr. Čoku, njegovi brošuri in njegovih zvezah z OSS. Glavni obveščevalni oficir na Bližnjem vzhodu Turner H. McBaine je odgovoril šele 1. marca 1944. Pojasnil je, da je jugoslovanski častnik razmnožil Čokovo zasebno pismo, da torej ne gre za nobeno brošuro. Britanske oblasti namreč dr. Čoku niso dovolile obiskati tega častnika. Časopis Bazovica je 29. januarja 1944 objavil nato uvodnik s pozivom Jugoslovanom na Bližnjem vzhodu, naj v tem trenutku ne podvzamejo nobenih akcij. General Beaumont-Nesbit, britanski zvezni oficir pri zavezniških silah na

¹ Razprava je zasnovana izključno na virih ameriške provenience, točneje dokumentih Urada za strateške službe (Office of Strategic Services) OSS, ameriške vojaške obveščevalne službe, shranjenih v Nacionalnem arhivu ZDA. Za rekonstrukcijo politične dejavnosti dr. Ivana Marije Čoka pa so pomembnejši številni britanski dokumenti, predvsem iz fonda generalne korespondence Foreign Officea (FO 371) v britanskem državnem arhivu (Public Record Office) v Londonu. Ti viri so mi trenutno iz banalnih "tehničnih" razlogov nedostopni, čeprav zbrani že v letih 1972-1986. Res pa je, da je leta 2000 še vedno pod ključem sveženj dokumentov o dejavnosti in položaju dr. Čoka iz leta 1945 z oznako FO 371/ 48882, kar pa ne velja za Čokova pisma predsedniku Winstonu Churchill v svežnju PREM 3/510/8.

² National Archives and Records Administration (dalje NARA), Washington, D. C. Record Group (dalje RG), Entry 99 (dalje E), Box (dalje B), File (dalje F) 214, CAIRO-OSS-OP 3, osnutek zgodovine OSS Cairo, str. 44-45.

³ NARA, RG 226, E 154, B 19, F 261, BARI-SI-OP-38.

Bližnjem vzhodu je namreč posvaril dr. Čoka, naj se ne vmešava v razmere med jugoslovanskimi vojaki.

Komodor McBaine je ocenil, da za OSS dr. Čok nima več posebne uporabne vrednosti. Zveze OSS z begunsko vlado so bile nikakršne, odnosi s partizani v Bariju pa tako tesni, da ni bilo nobene potrebe več za posrednika. Ne bi bilo priporočljivo sprejeti Čokovo ponudbo, da vrne prejeti denar. "Očitno pričakuje, da bo prej ali slej član vlade in ko bo to postal, nam bo brez dvoma pomagal," je sklenil McBaine.⁴

Dr. Čok je v posebni izjavi pojasnil svoje delovanje in svoja stališča: "Vsa Slovenija je danes v Osvobodilni fronti (...) Če bi Hitler zmagal v vojni, bi Srbija in Hrvatska še vedno obstajali, bolj ali manj neodvisni, medtem ko bi bila Slovenija zbrisana z zemljevida in bi postala del Nemčije in Italije. (...) Jugoslovanski vojaki na Bližnjem vzhodu so večinoma (80-90%) Slovenci (...) 80-90% so za partizane, to pomeni, da se hočejo boriti v vrstah slovenske Osvobodilne fronte."⁵

Dr. Čok jih je povabil, naj se pridružijo Osvobodilni fronti, v prepričanju, da je to docela skladno z ameriško in britansko politiko napram Jugoslaviji. V tem smislu je napisal poseben poziv jugoslovanskim vojakom na Bližnjem vzhodu.⁶

Kapetan Andrej Kobal, ki je bil iz obveščevalnega oddelka ameriške vojske G 2 dodeljen OSS, je že 5. februarja 1944 posebej poročal o dr. Čoku, njegovem delu za OSS in njegovi politični dejavnosti. Kapetan Kobal se je z dr. Čokom sestal že prej v New Yorku z namenom, da ga po možnosti vključijo v oddelek OSS za posebne operacije. Menil pa je že takrat, da je dr. Čok preveč vpleten v politične dejavnosti, da bi lahko bil objektiven uslužbenec OSS. Zato ga je urad OSS v New Yorku angažiral za tajno obveščevalno službo.

Dr. Čok je napisal vrsto poročil o jugoslovanskih političnih osebnostih v vladi in zunaj nje, hkrati s svojimi priporočili za sestavo bolj uspešne begunske vlade. V Kairu ni redno hodil v službo, potem pa je le napisal več kratkih poročil o osebnostih, za katere se je zanimal jugoslovanski odsek OSS v Kairu. Kapetan Kobal je takole strnil svoje mnenje o dr. Čoku: "Glavna težava z dr. Čokom je bila očitna že na prvem pogovoru: (1) intenzivni individualizem in nepopustljivo stališče v zvezi z jugoslovansko politiko; (2) velikanska želja sodelovati kot član begunske vlade; (3) nenehno nihanje med raznimi skupinami, ki bi ga v ustreznem trenutku po njegovem mnenju lahko pripeljale v vlado; (4) njegova intenzivna stodoletna propartizanska čustva, ogorčeno napadanje vsega, kar se jim zoperstavlja, drugič pa spet opravičevanje za njegovo stališče in poskusi zanikanja, kar je prej rekel proti begunski vladi. Begunska vlada ga je že večkrat povabila, naj se ji pridruži, vendar je njegovo pomanjkanje stabilnosti spet bilo temu naproti."

Vlada je dr. Čoku zato večkrat zagrozila, da mu bo prenehala izplačevati 125 funtov mesečno. Kapetan Kobal je predlagal, naj OSS pretrga stike z dr. Čokom, saj so bila njegova poročila večinoma pristranska, v najboljšem primeru zgolj zgodovinske vrednosti, predvsem pa "dejstvo, da prejema plačo od tuje vlade, so

⁴ Whitney Shepardson-Turner H. McBaine, 1. 3. 1944 s prilogami.

⁵ Dr. Tchok's statement, brez datuma.

⁶ Appeal, Dr. Tschok Ivan ..., brez datuma.

tako močni argumenti proti temu, da bi bil še naprej član, pa tudi če bi bil eden izmed naših najboljših delavcev."⁷

Več o novačenju dr. Čoka za OSS zremo iz drugih virov.

Direktor OSS oddelka za tuje narodnosti (Foreign Nationalities Branch) DeWitt C. Poole se je 15. januarja 1943 prvič srečal z dr. Čokom, ki mu ga je predstavil znameniti ameriški pisatelj slovenskega rodu Louis Adamič. Dr. Čok je z Adamičevo pomočjo na dolgo in široko opisal svoje delovanje pri subverzijah in sabotajah na Primorskem in v Severni Italiji. Direktor Poole mu je nakazal možnost, da bo nek drug oddelek OSS z njim navezal stike v New Yorku. To se je, kot smo že brali, tudi zgodilo.⁸

Pred tem sestankom je OSS pripravil obširno beležko o življenju in dejavnostih dr. Čoka, ki zasluži podrobnejšo predstavitev. V tem poročilu, posredovanem 30. decembra 1942, beremo med drugim:

"Do 1929. leta je živel v Trstu, v Italiji. Poleg svoje redne dejavnosti kot odvetnik je delal za jugoslovansko in britansko tajno službo.

Njegovo ime je povezano s podtalno organizacijo v Istri in na Primorskem, ki je izvršila nekaj sabotaj proti Italiji še pred izbruhom sedanje vojne.

Jugoslovani so ga morali konfinirati 1940 na pritisk italijanske in nemške vlade zaradi odkritja njegovih zvez z britansko tajno obveščevalno službo.

Vendar pa je mesec dni pred 'pridružitvijo' Jugoslavije k Trojnemu paktu dobil jugoslovanski potni list za Turčijo pod lažnim imenom dr. Marinković. Nekaj dni pred izbruhom vojne med osjo in Jugoslavijo se mu je pridružila njegova družina, žena, sin in dve hčeri; pri tem so pomagali Britanci.

Kmalu za tem so ga Angleži z družino vred preselili v Jeruzalem.

Po sporazumu med jugoslovansko vlado in britanskimi vojaškimi oblastmi se je začelo novačenje Slovencev in Hrvatov iz Istre, ki so jih kot italijanske vojake ujele britanske sile in jih namestile v Kairu in v Palestini. Dr. Čok je bil posrednik med britanskimi in jugoslovanskimi oblastmi. Posel pa je načrtoval in izvajal Ivan Rudolf, profesor iz Ljubljane, ki se še vedno s tem ukvarja.

Skupaj z jugoslovansko vlado je odšel v London, čeprav kot britanski uslužbenec. Njegova družina je na stroške jugoslovanske vlade odšla v Capetown. Odtlej je prejemal plačo tudi od Jugoslovanov, 500 ameriških dolarjev mesečno.

Njegova družina je konec 1941 prispela v New York.

V Londonu je bil glavni napovedovalec na tajni radijski postaji "Triglav", ki je oddajala za Slovenijo in je bila v celoti pod britanskim nadzorom.

Hkrati je poskušal prepričati jugoslovanske uradnike, naj ga sprejmejo v vlado kot predstavnika slovenskega dela Jugoslovanske nacionalne stranke. Tej stranki se je pridružil v času Jevtičeve vlade in je kandidiral na njegovi listi 1935. Vendar ni bil izvoljen, niti ni bil kandidat v kakšnem slovenskem kraju.

V Londonu je začel sodelovati s predstavniki velikosrbske skupine, ki ga je uporabljala za pritisk na slovenske predstavnike v vladi (Krek in Snaj).

Ko so številne pritožbe iz Slovenije pokazale, da ljudje niso zadovoljni z njegovo propagando, so ga Britanci odpustili.

Potem se je odločil oditi v Ameriko. Vse skupine v vladi so pozdravile njegov sklep. Tisti, ki ga niso marali, so se ga z veseljem znebili. Velikosrbski krogi so

⁷ Pismo kapetana Andreja Kobala Lt. Comdr. T. H. McBaine-u, 5. 2. 1944.

⁸ NARA, RG 226, E 100, B 101, YU-559, DeWitt C. Poole - Frederick Dolbeare, 16. 1. 1943.

menili, da je pravi človek za delo med ameriškimi Slovenci proti slovenskim ministrom, ki so takrat tesno sodelovali s projugoslovanskimi Hrvati, člani vlade."

V Združenih državah Amerike se je dr. Čok pojavljal v javnosti z raznimi članki, poskušal pa je ustanoviti nov odbor Jugoslovancev iz Istre. Ta odbor naj bi ostal

v

ilegali in dr. Čok je celo na zgražanje OSS najavil, da bodo po porazu sil Osi britansko-ameriški zavezniki sprožili ofenzivo proti Sovjetski zvezi. Hkrati je lažno zanikal, da bi prejemal plačo od jugoslovanske vlade. Samega sebe je brž proglasil za predsednika ameriškega odbora Slovanov iz Italije. Večina predstavnikov iz Istre je 20. novembra 1942 v New Yorku sklenila razpustiti ta odbor z utemeljitvijo, da ga je dr. Čok izkoriščal v zasebne neameriške namene. Ves čas je vzdrževal tesne zveze z jugoslovanskim veleposlanikom v Washingtonu Konstantinom Fotićem, ki ga je uporabljal za diskreditiranje slovenskega ministra Franca Snoja. Sam je napisal telegram za predsednika jugoslovanske begunske vlade Slobodana Jovanovića, da so ga različne organizacije slovenskih izseljencev v ZDA priznale kot edinega legalnega predstavnika primorskih Slovencev. Občasno je celo zatrjeval, da združena Jugoslavija sploh ni uresničljiva. Poročilo se je končalo z naslednjo oceno: "Med nekaterimi vodilnimi Slovenci ni nobena tajna, da je skrajni cilj njegovih dejavnosti (1) zamenjati slovenske predstavnike v jugoslovanski vladi; (2) med Slovenci vzbujati prosrbska čustva v škodo srbsko-hrvatskega-slovenskega sodelovanja; (3) utreti si pot za sodelovanje na bodočih mirovniških konferencah; in (4) odvrniti ameriške Slovence od slehernega izražanja nezadovoljstva z delom g. Konstantina Fotića."⁹

James S. Kronthal je 19. marca 1943 poslal dodatne informacije, da je dr. Čok kmalu po prihodu v New York izjavil, da bo po zavezniški zmagi Trst zaradi etnografskih in povsem gospodarskih razlogov pripadel Jugoslaviji. Njegovi odnosi s Snojem in dr. Furlanom so bili zelo slabi; dr. Furlan se z njim sploh ni hotel pogovarjati. Manj zanesljiv vir pa je dr. Čoka opisal kot "liberalnega, naprednega zagovornika sodelovanja z Rusijo", vendar je bila njegova prorуска usmeritev vprašljiva.¹⁰

V obširnem opisu osebnosti iz Jugoslavije aprila 1943, nastalega v New Yorku, brez podpisa pa je bilo rečeno, da je liberalni demokrat, protiklerikalno usmerjen, dolgoletni sodelavec jugoslovanskega ministrstva za zunanje zadeve, ambiciozen in perspektiven, "sanjač, umetniškega temperamenta, kot se zdi brez sposobnosti za domače politične spopade. Ker pa ga ženeta ambicija in potreba po denarju, upa, da bo postal član vlade."¹¹

V nekem drugem opisu anonimnega sodelavca OSS je zanj rečeno, da je "skupaj s svojo organizacijo opravil velike napore in naredil velike usluge britansko-ameriški ideji."¹²

Ivanu Ivanoviću pa je dr. Čok v začetku aprila 1943 brez oklevanja dejal, da bodo ob zlomu Italije partizani zasedli Trst in da jih nihče ne bo mogel od tam

⁹ NARA, RG 226, E 100, B 101, YU-507; RG 226, E 92, B 38, F-31, WASH-REG-AD-7. Plača 500 ameriških dolarjev je enakovredna vsoti 125 angleških funtov (25.000 dinarjev leta 1941) in to dejstvo je bilo OSS znano še pred rekrutacijo dr. Čoka za uslužbenko delo v OSS.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ NARA, RG 226, E 160, B 26, F 91, NEW YORK-SI-PRO-17.

¹² Prav tam, F 171.

izgnati. "Sleherni Slovenec v stari deželi hoče Trst" in "slovenski patrioti se ne bojuejo za povratek krivice, ki jim je bila prizadejana leta 1918", je Čokove besede citiral Ivan Ivanović v svojem poročilu št. 200.¹³

Slovenski ameriški narodni svet je objavil Čokovo brošuro o tržaškem vprašanju, Louis Adamič pa ponatisnil v dodatku k svoji knjigi *My Native Land*. O tem je v svojem memorandumu št. 163 direktorju OSS generalu Donovanu posebej poročal tudi Oddelek OSS za tuje narodnosti.¹⁴

Dr. Čok je za tajno obveščevalno službo OSS napisal več poročil; nekatere med njimi so že na voljo znanstveni javnosti.

Po vsebini sodeč je nepodpisan dokument, datiran 25. maja 1943 v New Yorku, nastal izpod peresa ali vsaj po informacijah dr. Čoka, saj govori o dejavnostih "Jugoslovanov pod Italijo in njihovi organizaciji razvejani po vsej Julijski krajini in drugih delih Italije kot tudi po vsej Jugoslaviji, tako aktivni in dejavni v času pred Hitlerjevim napadom na Jugoslavijo". Kot vodilna oseba v tej organizaciji je omenjen Bertie Jazbec (dejansko Albert Rejec), do katerega vodijo britanski kanali. Zaupniki te organizacije so dejavni v italijanskih mestih Benetke, Milano, Padova, Firenze, Rim in Neapelj. Organizacija je pomagala mnogim Jugoslovanom pobegniti iz italijanskih zaporov in taborišč za vojne ujetnike.

Nujno je bilo s to organizacijo vzpostaviti neposreden stik, ji dati natančna navodila in jo oskrbeti s potrebnimi sredstvi. Izvežbano osebje bi s podmornico pripeljali na otok Krk ali kak drug manjši otok v Kvarnerskem zalivu ali bi ga s padali spustili iz letala po predhodnem dogovoru o sprejemu na zemlji. Tak reden stik s Slovenijo je že vzpostavila britanska tajna služba v Kairu s pomočjo generalnega sekretarja te organizacije. Osebje za te naloge bi izbrali med prostovoljci na Bližnjem vzhodu, Slovenci civilisti v Kairu in Aleksandriji in med tistimi, ki so še nedavno bili v Jugoslaviji in Julijski krajini in poznajo jezik, navade in pogoje.

Osnovali naj bi dva centra, enega za Slovenijo v Ljubljani, drugega pa v Trstu za Julijsko krajino, ki bi delovala v skupnih operacijah po navodilih iz Kaira. Vsaj eno osebo bi poslali iz Švice v Trst z natančnimi navodili in denarjem.¹⁵

Dr. Čok je OSS za napisal tudi politično poročilo o položaju v okupirani Sloveniji, ki ga je H. Gregory Thomas 25. februarja 1943 poslal Lanningu Macfarlandu. Dr. Čok je orisal politični položaj v kraljevini Jugoslaviji, borbo med klerikalnim in liberalnim taborom. Ban dr. Marko Natlačen je na primer premestil kar štiristo liberalnih učiteljev in profesorjev, ko je prišel na oblast. Dr. Miha Krek, naslednik dr. Antona Korošca, voditelja Slovenske ljudske stranke, je bil med tistimi ministri, ki so glasovali za pristop Jugoslavije k Trojnemu paktu. Dr. Natlačen se je s člani sosveta šel poklonit v Rim Musoliniju, kar je razburilo zlasti 15.000 Slovencev, ki so s Primorske pribežali v Ljubljano.

"Liberalci, socialisti in tudi klerikalci so vodili močno opozicijo proti Natlačenu in vsem okrog njega, v glavnem duhovnikom in starim predstavnikom političnih strank. Tako se je začela nova politična delitev med slovenskim ljudstvom. Mlajši moške so ustanovili tako imenovano Osvobodilno fronto, predstavniki starih

¹³ NARA, RG 226, E 100, B 102, YU-779.

¹⁴ NARA, RG 226, E 100, B 119, New York - F.N.B.-INT-33, Slovenian Politics in the United States, 2. 12. 1943, str. 9.

¹⁵ NARA, RG 226, E 160, B 26, F 171, NEW YORK-SI-PRO-17.

političnih strank pa Slovensko zavezo. Borba med tema dvema organizacijama se je začela. (...)

Cilj vseh, brez izjeme, je zedinjena Slovenija, vključno z mesti Trst, Gorica, Beljak in Celovec. Najpomembnejša razlika je v stališču Osvobodilne fronte, ki zahteva novo Jugoslavijo, ne pa nadaljevanja stare, medtem ko se Slovenska zaveza zavzema za kontinuiteto stare države Jugoslavije z vsemi njenimi institucijami, itd."

Dr. Čok je poudaril, da so komunisti najbolj maloštevilni del Osvobodilne fronte, so pa najbolj dejavni, najbolj fanatični in najbolj organizirani. Nekateri člani Slovenske zaveze so pomagali Italijanom v njihovi ofenzivi proti partizanom kot vodiči, sedaj pa kot vaške straže, ki jih z vsem potrebnim, orožjem in strelivom oskrbujejo Italijani.

V Osvobodilni fronti je kakih 60.000 mož, v glavnem mladina, vendar tudi slovenski pesnik Oton Župančič, pisatelj Finžgar, kot tudi izredni intelektualci komunisti npr. Kidrič, Bebler, Kuhar in dr. Jože Vilfan. "Bitka med dvema organizacijama se kaže kot borba med komunisti in klerikalci. Liberalci in zmerni klerikalci, ki so predstavljeni v obeh organizacijah, niso tako globoko vpleteni v to borbo, ki se je kot kaže, razvnela v borbo za uničenje ene ali druge strani. V tem boju so klerikalci na strani Italijanov."

Kot poprišče glavne dejavnosti Osvobodilne fronte je dr. Čok označil kar trikotnik med Trstom, Gorico, Triglavom in Nanosom, saj so se tam mnogi urili kot gverilski borci že dolgo pred izbruhom vojne. Ti naj bi ob zlomu Italije pripravili teren za hitro okupacijo britanskih in ameriških sil.

Nihče nima zaupanja v londonsko begunsko vlado; iz nje bi bilo treba odstraniti vse separatistične sile. "Vsi zahtevajo državo, zgrajeno na novi osnovi, z enakimi pravicami in obveznostmi za vse, resnično demokracijo v vladni upravi. Če bi vlada takoj predstavila jasen politični, socialni in gospodarski program, ne bi nastal sedanji položaj. Potrebna je federativna državna ureditev z avtonomno Slovenijo, Hrvaško in Srbijo, nujne so gospodarske in socialne reforme, sporazum med četniki Draže Mihailovića in partizani."¹⁶

Newyorški urad OSS je Čokovo poročilo poslal naprej in vodja tajne obveščevalne službe v jugoslovanski sekciji, kasnejši univerzitetni profesor Alexander Vucinich ga je ocenil kot "precej točno", čeprav zanemarja dejstvo, da je njegova Jugoslovanska nacionalna stranka "bila prav tako konservativna in totalitarna". Zaključil je: "Ko analizira razlike med Slovensko zavezo in Osvobodilno fronto, Čok opušča poudarek, da se prva ne samo vzdržuje odpora proti sovražniku, temveč tudi obsoja vse skupine, ki se bore z okupacijskimi silami, med tem ko se slednja (to je partizani) nenehno vojskuje proti sovražniku."¹⁷

Dr. Čok je februarja 1943 potožil Louisu Adamiču, ta pa o tem poročal direktorju Urada za tuje narodnosti DeWittu Pooleu, da je zaskrbljen za usodo slovenskih čet v Egiptu pod britanskim poveljstvom. Bal se je, da bi te čete uporabili pri zavezniški invaziji v Jugoslavijo, kjer bi prišle v stik s četniki Draže Mihailovića in bi tako nastal nevaren položaj.¹⁸ Funkcionar B. C. tajne obveščevalne službe

¹⁶ NARA, RG 226, E 106, B 84, F 61, NEW YORK, SI-OP-21.

¹⁷ NARA, RG 226, E 92, B 38, F 31, WASH-REG-AD-7. A. S. Vucinich - podpolk. F. Duke, 9. 3. 1943.

¹⁸ NARA, RG 226, E 106, B 7, F 54, New York SI Branch, H. Gregory Thomas - Lanning Macfarland, 19. 2. 1943.

urada OSS v New Yorku se je v istem času večkrat pogovarjal z dr. Čokom. Ta se je nasprotno zavzemal za udeležbo teh slovenskih čet pri invaziji v Jugoslavijo in se pritoževal, da bi se Britanci radi znebili 5000 mož tega bataljona, ki je razlog za trenja z begunsko vlado. "Težava je v dejstvu, da ti možje izgubljajo vero v jugoslovansko vlado in njeno politiko in niso voljni žrtvovati svojih življenj za bodočo Veliko Srbijo," je zabeležil B. C.¹⁹

V nedatirani beležki o dr. Čoku z datirano pripombo na margini Alexandra Vucinicha z dne 24. julija je Francis Kalnay navedel glavne biografske podatke o "priznanem vodji slovenskega podzemlja v Jugoslaviji" in menil, da "bi bil sposoben administrativni ali izvršni častnik za bazo, pripravljen da gre kadarkoli na bojišče." Dodal pa je, da kljub svojim sporom z begunsko vlado dr. Čok dobiva štipendijo te vlade in ga je o tem kar sam obvestil.²⁰ Vendar s Čokovo zaposlitvijo v oddelku za operacije OSS ni bilo nič. Louis Huot, ameriški major in glavni oficir za operacije OSS na Bližnjem vzhodu je 11. avgusta 1943 pisno potrdil McBaineu, glavnemu obveščevalnemu oficirju na tem področju, da dr. Čoka za svoj oddelek ne potrebuje, niti ne za morebitne skupne operacije. Čokova pomoč pri novačenju na Bližnjem vzhodu bi bila lahko koristna za ameriško tajno obveščevalno službo, ki se zanima za ljudi, uporabne za tajno delovanje.²¹

Tako so torej propadli načrti, da bi dr. Čok operativno deloval v OSS. Njegova zaposlitev na obveščevalnem področju pa se je neslavno zaključila že v februarju 1944 v Kairu, kot smo lahko razbrali na začetku te razprave. Plača 500 ameriških dolarjev ali 125 britanskih funtov, ki jo je prejemal od begunske jugoslovanske vlade, kot vidimo, ni bilo nobeno zapoznelo odkritje kapetana Andreja Kobala. Če je in v kolikšni meri dr. Čok kasneje ostal povezan z OSS kot "zunanji sodelavec", ni znano.

Dušan Biber

DR IVAN MARIJA ČOK AS THE OSS EMPLOYEE

S u m m a r y

Dr. Ivan Marija Čok (1886-1948), a lawyer and politician from Trieste, was President of the Yugoslav Committee in Italy. In 1943 and 1944 he worked for the American military intelligence service, the Office of Strategic Services (OSS), at first in the Special Operations Department and, after that, in the Secret Intelligence Service. After inviting his compatriots serving in the Royal Yugoslav Army, in the Near East, to join the partisans and, thereby, provoking the indignation of the British military authorities, he agreed to resolve the incident by leaving the OSS.

Dr. Čok was introduced to the OSS Foreign Nations Department Director by Louis Adamič, a Slovene writer. According to the OSS sources, dr. Čok worked for both the Yugoslav and British secret services before the Second World War, until his confinement in 1940, due to protests by the German and Italian governments. Before the break-up of Yugoslavia he withdrew to Turkey. Later he went to England where he worked as a radio broadcaster for the Slovenian underground radio station »Triglav«. In 1942, in the United States, he founded a new committee of Yugoslavs from Istria and supported Konstantin Fotič, the Yugoslav delegate in Washington, and his policy of Greater Serbia.

For the purposes of the OSS, dr. Čok wrote a series of reports and political analyses about the individuals from and close to the exiled Yugoslav government as well as the political situation in the occupied Slovenia. He stood for an autonomous Slovenia within a Yugoslav federation, and for economic and social reforms. He proposed the linking of his organization in the Near East with the OSS

¹⁹ NARA, RG 226, E 106, B 84, F 61, NEW YORK SI-OP-21, B. C. - H. Gregory Thomas, 18. 2. 1943.

²⁰ NARA, RG 226, E 144, B 97, F 1017, CAIRO-SO-OP-3.

²¹ NARA, RG 226, E 154, B 19, F 261, BARI-SI-OP-38.

which would provide the former with the needed support and precise activity instructions. His organization, however, had already kept regular contacts with the British Secret Intelligence Service. Dr. Čok was simultaneously receiving payment from the American as well as the British and the exiled Yugoslav governments. Although this fact had long been known to the OSS, it eventually became the main argument for the termination of their working relationship.